

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.342.001.36

Опалько В.В.*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економічної теорії,
інноватики та міжнародної економіки**Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

SYNERGETIC APPROACH TO THE STUDY OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є критичний аналіз теоретико-методологічних засад розвитку соціально-економічних систем з використанням синергетичного підходу. Систематизовано погляди дослідників щодо визначення поняття «соціально-економічна система». Застосовано синергетичний підхід до дослідження соціально-економічних систем, за якого будь-яка досліджувана соціально-економічна система з її підсистемами історично обумовлена політико-економічними кордонами і водночас є складовою більш складної глобальної системи. Встановлено, що останнім часом глобальна соціально-економічна система розподіляється на чотири квазіізольовані національні підсистеми залежно від обраного механізму господарювання (ринкові, соціалістичні (планові), змішані та перехідні соціально-економічні системи). Здійснено SWOT-аналіз чотирьох модифікацій соціально-економічних систем. Перспективами подальших досліджень є визначення детермінантів розвитку соціально-економічних систем різних модифікацій.

Ключові слова: система, соціально-економічна система, синергетика, виробничі відносини, господарський механізм, SWOT-аналіз.

АННОТАЦИЯ

Целью исследования является критический анализ теоретико-методологических основ развития социально-экономических систем с использованием синергетического подхода. Систематизированы взгляды исследователей относительно понятия «социально-экономическая система». Применен синергетический подход к исследованию социально-экономических систем, при котором любая исследуемая социально-экономическая система с ее подсистемами исторически обусловлена политико-экономическими границами и в то же время является составляющей более сложной глобальной социально-экономической системы. Определены особенности современной глобальной социально-экономической системы, которая делится на четыре квазиизолированные национальные подсистемы в зависимости от выбранного механизма хозяйствования (рыночные, социалистические (плановые), смешанные и переходные социально-экономические системы). Осуществлен SWOT-анализ четырех модификаций социально-экономических систем. Перспективами дальнейших исследований является определение детерминант развития социально-экономических систем различных модификаций.

Ключевые слова: система, социально-экономическая система, синергетика, производственные отношения, хозяйственный механизм, SWOT-анализ.

ANNOTATION

The purpose of study is a critical analysis of the theoretical and methodological principles of socio-economic systems using a

synergistic approach. Systematized the views of researchers on the concept of "socio-economic system". Revealed that the socio-economic system with its subsystems has no clear boundaries: the same element can simultaneously participate in various development processes and can be part of many of its subsystems. Used synergistic method by which any studied the socio-economic system with its subsystems, on the one hand, historically conditioned economic boundaries, and the other is part of a complex global system. Determined that the recent global socio-economic system acquires the features of homogeneity, distributed in four quasi-isolated systems depending on the selected management mechanism (developed market, planned, mixed and transitional socio-economic system). SWOT-analysis conducted of the four modifications of the socio-economic systems. The prospect of further research is to identify the determinants of socio-economic systems in different versions.

Keywords: system, socio-economic system, synergistic, industrial relations, economic mechanism, SWOT-analysis.

Постановка проблеми. Сучасна епоха характеризується глобальними змінами, які відбуваються в усіх сферах суспільного життя: трансформуються внутрішні механізми розвитку країн, поглиблюються взаємозв'язки між різними континентами планети, зростають комунікаційні та синергетичні можливості функціонування національних соціально-економічних систем. В умовах глобалізації набуває особливої актуальності дослідження сутності, специфіки, функціональності, особливостей розвитку та ієрархічності відносин соціально-економічних систем, що обумовлює необхідність дослідження у синергетичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти розвитку соціально-економічних систем досліджувалися у працях таких учених, як, зокрема, В.Д. Базилевич, В.В. Вітлінський, Є.А. Єрохіна, Т. Парсонс, А.В. Савчук, П.Р. Грегорі, Р.С. Стюарт [2–10]. Важливим аспектом їх досліджень є особливості розвитку соціально-економічних систем в контексті їх типізації. При цьому головним аргументом на користь нагальності дослідження теоретико-методологічних засад

соціально-економічних систем є специфіка та особливості розвитку таких систем з точки зору синергетичної парадигми.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак поряд з уже відомими дослідженнями соціально-економічних процесів і явищ деякі автори не використовують синергетичний підхід та не враховують особливості розвитку національних соціально-економічних систем з різними модифікаціями залежно від механізму господарювання.

Мета статті полягає у критичному аналізі теоретико-методологічних засад розвитку соціально-економічних систем з використанням синергетичного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукове розуміння соціально-економічної системи виходить з теоретичних і методологічних положень про систему як про категорію. Будь-яке сучасне суспільство функціонує на основі використання певної моделі розвитку або системи. Термін «система» є філософським поняттям, що походить від грецької (“systema” – ціле, складене з частин) та зазвичай є сукупністю певних елементів або підсистем, які мають причинно-наслідкові зв'язки один з одним, тому утворюють цілісність, якісну єдність.

Перші уявлення про систему виникли у вченнях Платона та Аристотеля, потім І. Кант зазначив, що система – це єдність різноманітних елементів, поєднаних загальною властивістю, яка характеризує і визначає положення елементів

системи один до одного [1, с. 480]. Системний підхід використовував також К. Маркс, який розглядав суспільство як соціальну систему, що є соціальним організмом, який функціонує і розвивається за своїми законами [2, с. 3]. Проте система як ключове методологічне і наукове поняття стала використовуватися з середини ХХ століття.

Сучасні уявлення про систему практично є подібними. Система – це сукупність взаємопов'язаних і розміщених у належному порядку елементів певного цілісного утворення [3, с. 8]; системою є сукупність об'єктів і процесів, званих компонентами, взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою, які утворюють єдине ціле, що володіє якостями, не властивими складовим його компонентам, узятим окремо [4]; система – це певним чином упорядкована множинність елементів, взаємозв'язаних між собою, які утворюють єдине ціле [5, с. 130]. Тому загалом термін «система» розглядається як сукупність елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, які утворюють певну цілісність, єдність. Такий підхід до поняття «система» вимагає виділення системних властивостей, елементів, що характеризують її багатогранність.

Переважно усі дослідники схиляються до думки про те, що кожній системі притаманні такі властивості, як, наприклад, цілісність, упорядкованість, стійкість, саморух, динамічність, цілеспрямованість [3–6]. Серед систем, створених людьми, можна виокремити осо-

Таблиця 1

Визначення сутності соціальної та економічної систем

Визначення економічної системи	Автор, посилання на джерело	Визначення соціальної системи	Автор, посилання на джерело
Сукупність взаємопов'язаних і відповідним чином упорядкованих елементів економіки, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства, яка має загальну мету	В.Д. Базилевич [3, с. 67]	Соціальний організм, який функціонує і розвивається за своїми законами	К. Маркс, Ф. Енгельс [2, с. 3]
Система, що є частиною біофізичного світу, в якому економіка, суспільство та навколишнє середовище поєднані коеволюційними відносинами	Дж.М. Говді [7, с. 2]	Система інституцій, що розглядаються як стійкі комплекси правил, норм, установок, що регулюють людську поведінку і перетворюють її на систему ролей і статусів	Т. Парсонс [6, с.109]
Сукупність інститутів для прийняття рішень, а також для реалізації рішень, що стосуються виробництва, доходу і споживання в межах даного географічного регіону	П.Р. Грегори, Р.К. Стюарт [8, с. 30]	Сукупність соціальних явищ і процесів, які знаходяться у відносинах і зв'язку між собою і утворюють деякий соціальний об'єкт	С.С. Новикова [9, с. 312]
Система усіх економічних процесів і виробничих відносин, яка склалася у конкретному суспільстві	А.В. Савчук [10]	Цілісна структура, основним елементом якої є люди, їх взаємодії, відносини і зв'язки	М.В. Примуш [11, с. 22]
Сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованої на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів та послуг, на регулювання економічної діяльності відповідно до мети суспільства	Економічний словник [12]	Єдине цілісне утворення, що складається з безлічі соціальних компонентів (відносин, взаємодій, зв'язків людей, наявних в суспільстві норм, структур тощо), що не зводиться до суми якостей складових її елементів	Соціологічний словник [13]

бливу категорію так званих цілеспрямованих систем, до яких належать соціально-економічні системи. Це такі системи, що мають мету функціонування та містять у своєму складі людей як елементи. Такі системи є надзвичайно складними об'єктами.

Використовуючи системний підхід до вивчення соціально-економічних систем, ми намагаємося об'єднати різні знання в цілісну систему, яка б могла стати універсальною теорією соціально-економічних систем. У більшості досліджень використовуються терміни «економічна система», «соціальна система», рідше – «соціально-економічна система», тому ми дослідили ці терміни з метою аргументації широкого поняття «соціально-економічна система» (табл. 1).

З поданого у табл. 1 матеріалу зрозуміло, що ці дві системи (економічна та соціальна) перебувають у тісному взаємозв'язку та розглядаються як цілісна сукупність елементів, тобто економічна та соціальна системи є частинами загальної складної системи більш високого порядку – соціально-економічної системи.

Для нашого дослідження важливими є саме спільні риси соціальних та економічних систем. Серед різноманіття спільних властивостей системи варто назвати основні, а саме сукупність певних елементів (цілісність, взаємодія, економічна структура суспільства, виробничі відносини); зв'язок і взаємозв'язок елементів системи (люди, їх взаємодії, відносини і зв'язки); внутрішній організаційний устрій (інститути, сукупність принципів, правил та законодавчо закріплених норм).

Водночас кожна соціально-економічна система має відносну самостійність, яка формується на основі свідомої діяльності людини, що бере участь у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних та духовних цінностей. Ще К. Маркс зазначав, що соціально-економічні системи являють людству систему взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин.

Отже, соціально-економічна система формується і розвивається як сукупність інститутів, принципів, правил та законодавчо закріплених норм (законів), що сформувалися у конкретному суспільстві та визначають форму і зміст основних відносин, які виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг. Соціально-економічна система поєднує у своїй структурі об'єктивні та суб'єктивні чинники й елементи.

Тому соціально-економічна система є цілісною, складною та динамічною сукупністю взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних і ринкових інститутів (суб'єктів) і відносин щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг відповідно до мети суспільства.

Зміст поняття «соціально-економічна система» залежить від конкретних концепцій: по-перше, розглядається через призму людської

поведінки (соціальної дії, теорія Т. Парсонса); по-друге, досліджується з точки зору макроекономічних теорій (національні соціально-економічні системи); по-третє, вивчається у рамках синергетичного підходу (глобальна соціально-економічна система з її підсистемами).

Тому соціально-економічні системи можна віднести до складних, динамічних систем, які належать до класу кібернетичних систем, тобто систем з управлінням. Саме синергетика (від грец. – спільно діючий) або теорія складних систем як міждисциплінарний напрям науки покликана вивчати загальні закономірності явищ і процесів у складних, неврівноважених системах.

Такий підхід до вивчення складних соціально-економічних систем дає змогу якнайповніше виявити їх сутність, властивості й закономірності та прояви у різних формах. Як зазначає В.В. Вітлінський [14, с. 15] складним системам притаманна низка властивостей, які потрібно враховувати під час аналізу. До таких властивостей складних систем належать:

- емерджентність, тобто результат виникнення між елементами системи синергетичних зв'язків, які забезпечують збільшення загального ефекту до більших обсягів, ніж сума ефектів окремо взятих елементів системи, що діють (функціонують) незалежно;

- динамічність економічних процесів, яка полягає у зміні у часі параметрів і структури економічних систем під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників;

- невизначеність щодо розвитку економічних процесів (явищ);

- неможливість ізолювати процеси в економічній системі незалежно від процесів у навколишньому середовищі;

- активне реагування на нові чинники, що з'являються.

Узагальнюючи погляди науковців, варто зазначити, що сучасна соціально-економічна система має такі властивості, як цілісність, емерджентність, динамічність, невизначеність щодо розвитку соціально-економічних процесів, раціоналізм, здатність до самоорганізації та індивідуалізм, змішаність елементів, гетерогенність, конвергентність. У будь-якій соціально-економічній системі можна виділити спільні елементи. Так, до основних, системоутворюючих елементів соціально-економічної системи варто віднести:

- продуктивні сили (засоби виробництва, людські ресурси);

- виробничі відносини (відносини між людьми щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів та послуг);

- організаційний устрій (інститути, сукупність принципів, правил та законодавчо закріплених норм);

- господарський механізм (конкретні форми організації суспільного виробництва, а також методи і засоби управління ним);

– зовнішні (глобальні) та внутрішні (національні) детермінанти розвитку.

Кожен з даних елементів є складною підсистемою, що формується з певних елементів (компонентів) з властивою їм сукупністю взаємозв'язків, оскільки від їх динаміки залежить рівень розвитку соціально-економічної системи загалом. Соціально-економічна система з її підсистемами не має чітких меж: один і той самий елемент (економічний суб'єкт) може одночасно брати участь у різних процесах розвитку, може бути елементом багатьох її підсистем; процеси, які відбуваються у соціально-економічній системі, не можна ізолювати від зовнішнього середовища та спостерігати їх у «чистому» вигляді» [7]. Тому соціально-економічні системи потрібно досліджувати, зважаючи на синергізм.

Соціально-економічна система локалізована у часі та просторі. Вона має певні історичні, географічні, етнічні, духовні, політичні та економічні кордони. Це означає, що вона може втілюватися в конкретних державно-політичних утвореннях, а її підсистеми у різних формах, менших за масштабом, можуть відображатися у різних суспільно-господарських інститутах. За ступенем посилення ефекту глобалізації все людство правомірно розглядати як глобальну соціально-економічну систему. Це обумовлюється синергетичним підходом, коли будь-яка досліджувана соціально-економічна система з її підсистемами, з одного боку, історично обумовлена політико-економічними кордонами, а з іншого боку, є складовою більш складної глобальної соціально-економічної системи.

Синергетична концепція виявляється у тому, що ми бачимо відразу все: і ціле, і його частини. У ній об'єднуються холізм (лат. – цілий, увесь) та елементаризм, що безперервно переходять один в одного. Синергетичний підхід фактично інтегрує детерміністичний та глобальний характер соціально-економічних систем.

Узагальнюючи підходи дослідників [3; 4; 7; 8; 10; 15] до вивчення соціально-економічних систем, можна констатувати, що останнім часом глобальна соціально-економічна система набуває рис гомогенності та розподіляється на чотири квазіізолювані національні підсистеми залежно від обраного механізму господарювання (ринкові розвинуті та ті, що розвиваються; соціалістичні (планові); змішані соціально-економічні системи та перехідні системи).

Характеристика типів (модифікацій) соціально-економічних систем загалом зводиться до аналізу п'яти основних параметрів для порівняння: техніко-економічні параметри; частка державного планування та ринкового регулювання системи; відносини у сфері власності; соціально-економічні показники розвитку; механізм господарювання (або спосіб регулювання економічної діяльності на макроекономічному рівні).

До країн з розвинутою ринковою соціально-економічною системою належать майже усі країни Західної Європи, США, Канада, Японія, Ізраїль, ПАР, Австралія і Нова Зеландія. Їм властиві технологічна і соціально-економічна багатокладність, механізми саморозвитку на основі приватної та суспільної власності, висока інтегрованість у глобальну систему (країни домінують у світовій торгівлі), вони мають високий рівень економічного та соціального розвитку (ВВП на душу населення становить понад 12 тис. дол., за паритетом купівельної спроможності – ПКС). Більшість цих країн вирізняє високий рівень розвитку продуктивних сил на основі інформаційно-технологічного способу виробництва, у галузевій структурі ВВП цих країн переважає сфера послуг (понад 70%), що свідчить про постіндустріальний рівень розвитку.

Країни з ринковою економікою, що розвиваються, становлять собою найбільшу групу, яка налічує близько 156 країн, що розвиваються. Особливостями розвитку таких соціально-економічних систем є те, що загальний обсяг ВВП у 12 разів менше, ВВП на душу населення у 10 разів менше, ніж відповідні показники групи розвинутих країн з розвинутою ринковою системою. Для більшості країн, що розвиваються, зберігається стара модель міжнародного поділу праці, тобто це – основні сировинні регіони, де структура господарств характеризується багатокладністю з переважанням нетоварних форм господарювання (мається на увазі переважання видобувних галузей над обробними), причому ця частка нетоварних, традиційних форм господарювання у соціально-економічних системах різних країн неоднакова.

Соціально-економічні системи країн з командно-адміністративним механізмом господарювання (соціалістичним устроєм) представлені у сучасній глобалізованій системі такими країнами, як Китай, Корейська народно-демократична республіка (КНДР), Куба, Монголія, В'єтнам (класифікація, запропонована ЮНКТАД – Конференція ООН з торгівлі та розвитку). Соціально-економічній системі з соціалістичним устроєм властиві суспільна власність на засоби виробництва; однопіпний державний лад; єдина ідеологія; загальні інтереси; централізація керування економікою з жорсткими командно-адміністративними методами управління; монополія держави на засоби виробництва з нарощуванням потенціалу важкої індустрії, відсутність нормальної конкуренції тощо. Слід зауважити, що елементи централізованої системи управління економікою (наприклад, прискорена індустріалізація) реалізуються неоднаково в різних країнах. У зовнішньоекономічній політиці уряд дотримується автаркії, тобто забезпечення розвитку власними ресурсами за максимального скорочення обсягів зовнішньої торгівлі. Проте ця група неоднорідна. У Китаї за умов правління комуністичної партії швидкими темпами розвивається

економіка (з 2010 року Китай посідає 2 місце у світі за номінальним ВВП) на основі розширення ринкових відносин та приватного сектору. Останнім часом соціально-економічна система В'єтнаму також прискорює свій розвиток за рахунок ринкових реформ. Куба та КНДР дотримуються планової системи та не допускають приватної власності.

Соціально-економічні системи країн змішаного типу містять елементи першого та другого типів систем, тобто базуються на гнучкому механізмі державного втручання у соціально-економічні процеси, при цьому застосовується ринкове і державне регулювання [15]. Змішана система притаманна деяким промислово розвинутих країнам (Японії, Великобританії, Німеччині, Швеції, Італії, Австрії тощо) та забезпечує населенню держав найвищий рівень життя.

Роль держави зводиться перш за все до створення сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності, вдосконалення ринкової інфраструктури, забезпечення певних соціальних гарантій для населення, вирішення загальнонаціональних проблем і завдань. Вплив Уряду деяких держав на розвиток соціальної сфери настільки сильний, що таку національну систему називають соціально-ринковою. У Великобританії державний сектор становить 40%, у Швеції – понад 50%, в Австрії державі належить 30% економіки. Маючи спільні риси, вона характеризується певними національними особливостями. У Японії змішана система відрізняється розвиненим плануванням, яке носить індикативний, рекомендаційний характер. Така система характеризується високими темпами зростання продуктивності праці, високим

Таблиця 2

SWOT-аналіз* соціально-економічних систем (СЕС) чотирьох модифікацій

Тип СЕС	Середовище	Сильні сторони (позитивний вплив)	Слабкі сторони (негативний вплив)
Ринкова СЕС	Внутрішнє	Ефективний розподіл ресурсів; свобода вибору діяльності, підприємництва; збалансований попит і пропозиція; стимулювання НТП; стимулювання підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг	Нерівномірний перерозподіл доходів; нестабільність розвитку, наслідки: інфляція, безробіття; неповне забезпечення соціально-економічних потреб суспільства (освітні, наукові, культурні послуги)
	Зовнішнє	Висока інтегрованість у глобальну систему; висока адаптованість до змін зовнішнього середовища	Злиття та поглинання компаній; руйнівна дія на навколишнє середовище
Соціалістична СЕС	Внутрішнє	Концентрація зусиль і ресурсів на конкретних напрямках економічної діяльності; забезпечення економічної та політичної стабільності; гарантування соціального захисту населення	Неможливість швидкого розвитку та впровадження НТП; низький рівень задоволення потреб; хронічний дефіцит товарів споживання; обмеження економічної свободи, конкуренції
	Зовнішнє	Забезпечення власними ресурсами функціонування системи; обмежений вплив глобальних криз	Низька інтегрованість у глобальну систему; обмеження зовнішньоекономічної діяльності; низький рівень інвестування
Змішана СЕС	Внутрішнє	Забезпечення економічного зростання та економічного розвитку; захист конкуренції та боротьба з монополіями; стимулювання технологічних та організаційних інновацій; забезпечення соціальних гарантій для населення, розвиток інституту соціального партнерства; висока ефективність виробництва	Відсутність стандартних схем розвитку; необхідність розроблення національних моделей з урахуванням національної специфіки; надмірний соціальний розрив між багатими і бідними
	Зовнішнє	Досить висока інтегрованість у глобальну систему; досить висока конкурентоспроможність економіки; можливості залучення додаткових інвестицій	Повільне реагування на виклики глобалізації; гальмування процесів глобалізації у галузі виходу виробників на нові ринки збуту
Перехідна СЕС	Внутрішнє	Існування різних форм власності; багатокладність економіки; можливість розвивати некомерційний сектор економіки; свобода підприємницької діяльності; реформування політичної та соціально-економічної структур	Нерозвиненість інститутів демократії; недостатність ресурсів для реформування системи; слабкий механізм саморегулювання; диспропорції розвитку
	Зовнішнє	Розширення можливостей інтеграції до глобальної системи; збільшення обсягів зовнішньоекономічної діяльності	Зростання заборгованості країни; слабка інтеграція до глобальної системи

* сформовано автором на підставі джерел [3; 4; 10; 15]

рівнем національної самосвідомості. Шведській системі властива сильна соціальна політика, що істотно скорочує майнову нерівність за рахунок перерозподілу національного доходу.

До групи країн з перехідною соціально-економічною системою належать постсоціалістичні країни Центральної та Східної Європи. Така система характеризується багатокладністю, слабкою інтеграцією до глобальної системи, нерозвиненістю інститутів демократії, реформуванням політичної та соціально-економічної структури, переважанням позаекономічних форм і методів організації господарства, запровадження державою. Тому спостерігається слабкий механізм саморегулювання. Властиві диспропорції та різні умови розвитку, суттєві відмінності у механізмі реалізації реформ, різниця у швидкості просування ринкового реформування у різних постсоціалістичних країнах. Найбільшого успіху у реформуванні та розвитку досягли Польща, Угорщина, Чехія, Словенія, Естонія, Словаччина, де дохід на душу населення перевищує 10 тис. дол. США за ПКС.

Проте останнім часом виробничі відносини у ринковій системі набувають ознак соціальності, і навпаки, соціалістична система прагне до ринкової саморегуляції. Тобто сьогодні відбувається конвергенція виробничих відносин сучасного ринкового господарства та соціалізму.

Враховуючи особливості розвитку різних типів (модифікацій) соціально-економічних систем за допомогою SWOT-аналізу проаналізуємо сильні та слабкі сторони, можливості та загрози окремих систем (табл. 2). За допомогою SWOT-аналізу можна виявити фактори внутрішнього та зовнішнього середовища об'єкта дослідження з використанням чотирьох категорій (фактори внутрішнього середовища: Strengths – сильні сторони; Weaknesses – слабкі сторони; фактори зовнішнього середовища: Opportunities – можливості; Threats – загрози).

Враховуючи особливості модифікацій соціально-економічних систем, можна визначити, що їм усім властиві такі переваги: вони є відносно відкритими, мають економічну та політичну свободу, їх не можна розглядати як цілком ізольовані від навколишнього середовища.

Висновки. Отже, соціально-економічна система є цілісною, складною, динамічною сукупністю взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних і ринкових інститутів (суб'єктів) і відносин щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг відповідно до мети суспільства. Синергетичний підхід до вивчення соціально-економічних систем дає змогу бачити відразу все:

цілу систему, її частини, внутрішнє та зовнішнє середовище системи, механізми взаємозв'язку усіх компонентів тощо. Соціально-економічна система поєднує холізм (лат. – цілий, увесь) та елементаризм, що безперервно переходять один в одного. Синергетичний підхід інтегрує детерміністичний та глобальний характер соціально-економічних систем. Проведений SWOT-аналіз дав змогу виявити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози соціально-економічних систем різних модифікацій. Перспективами подальших досліджень є визначення детермінантів розвитку соціально-економічних систем різних типів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант ; пер. з нім. Ю.В. Федорченка. – К. : Юніверс, 2000. – 504 с.
2. Маркс К., Енгельс Ф. Соч. – Т. 3 / К. Маркс, Ф. Енгельс. – М. : Издательство Политической литературы, 1955. – С. 3.
3. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія : [підручник] / В.Д. Базилевич. – 5-те вид. – К. : Знання-Прес, 2006. – 615 с.
4. Ерохина Е.А. Теория экономического развития: системно-синергетический подход / Е.А. Ерохина. – Казань, 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ek-lit.agava.ru/eroh/2-1.html>.
5. Дворецька Г.В. Соціологія : [навч. посібник] / Г.В. Дворецька. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.
6. Parsons T. Social Systems and the Evolution of Action Theory / T. Parsons. – New York : The Free Press, 1977. – 429 p.
7. Gowdy J.M. Coevolutionary Economics: The Economy, Society, and the Environment / J.M.Gowdy. – Boston etc. : Kluwer, 1994. – P. 1–2.
8. Gregory P.R. The Global Economy and its Economic Systems / P.R. Gregory, R.C. Stuart // South-Western College Pub. – 2013. – P. 30.
9. Новикова С.С. Соціологія: Історія, основи, інституціоналізація в Росії / С.С. Новикова. – М. ; Воронеж : Московський психолого-соціальний інститут, Издательство НПО «МОДЭК», 2000. – 464 с.
10. Савчук А.В. Економічна система і типи економічних систем: характеристики і таблиця / А.В. Савчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fb.ru/article/190283/ekonomicheskaya-sistema-i-tipyi-ekonomicheskikh-sistem-harakteristiki-i-tablitsa>.
11. Примуш М.В. Загальна соціологія : [навч. посібник] / М.В. Примуш. – К. : Професіонал, 2004. – 590 с.
12. Економічний словник-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/31778.
13. Соціологічний словник Socium [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://socium.academic.ru>.
14. Вітлінський В.В. Моделювання економіки : [навч. посібник] / В.В. Вітлінський. – К. : КНЕУ, 2003. – 408 с.
15. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. – К. : Знання, 2006. – 213 с.